

Социолог, Ваљево

DOI 10.5937/kultura1859296K

УДК 908(497.11 Ваљево)

316.334.56(497.11)

прегледни рад

ВАЉЕВО У ПОТРАЗИ ЗА ИДЕНТИТЕТОМ

Сажетак: *Циљ рада је да се уочи развој идентитета града Ваљева. У истраживању би требало уочити историјски развој града, као и спољње утицаје на њега. То могу бити и неки већи градови који се налазе у близини Ваљева, као што је Београд. У писању би требало истаћи оно што је иманентно и карактеристично за сам град, и по чему се он разликује од других градова у свом окружењу. Препознати битне историјске тренутке у његовом развоју, институције и људе. На крају би требало изнети и процену његовог развоја (напредак, назадак или стагнација) и који су то ресурси које поседује град и његово окружење.*

Кључне речи: *Идентитет, симболи, споменици, манифестације, бренд, идеологија, демитологизација*

Увод

Проф. др Сретен Вујовић, наш најпризнатији урбани социолог, у свом научном раду „Социопросторни идентитет Београда у контексту урбаног и регионалног развоја Србије” наводи дефиниције идентитета града које углавном преузима од других аутора. Вујовић интерпретира појам идентитета града наводећи Б. Стојковића који каже да се: „идентитет града може да дефинише као самосвест једног града као социопросторног колективитета, који историјски настаје и развија се у зависности који тај град (група) и појединци који га сачињавају успостављају у односу са другим градовима.”¹ Он такође у свом раду наводи „мрежу сачињену од 169 србијанских градова” која „садржи следећу хијерархију: један велики милионски град (приматни град)

---

1 Вујовић, С. (2014) Социопросторни идентитет Београда у контексту урбаног и регионалног развоја Србије, *Социологија*, Београд, стр. 146.

(Београд), три средња града са мање од 200.000 становника (Ниш, Нови Сад, Крагујевац), седамдесет и три мања града са бројем становника између 100.000 и 10.000 становника (у ову категорију спада и град Ваљево пр. Ж. К.), мноштво градића тј. Вароши између 10.000 и 1000 становника и седам вароши са мање од 1000 становника, са најмањом Куршумлијом са 13200 становника.”² Држећи се дефиниције идентитета Б. Стојковића, могло би се рећи да је Ваљево свој идентитет обликовао под утицајем страних освајача, пре свега Турака а потом и Аустријанаца и Немаца. С обзиром да у околини Ваљева постоје и називи – Мађарско гробље као и назив шљиве – мацарка, може се рећ да је постојао утицај и нашег северног суседа. Од градова на Ваљево највећи утицај има Београд, јер велики број Ваљеваца одлази на студије у престоницу, где касније и остају или одлазе у иностранство. Поред њега и Нови Сад је у последње време постао привлачно место за младе Ваљевце. Гледајући по ресторанима, види се да је италијанска кухиња ’стигла’ осамдесетих година прошлог века у Ваљево преко Трста³, као и у већину градова у Србији⁴. Наиме у Ваљеву као и свуда у Србији традиционалне кафане, уступају место пицеријама, тавернама....

Др Ивана Спасић и Вера Бацковић су написале значајну монографију „Градови у потрази за идентитетом”, коју је издао Филозофски факултет у Београду 2017. године. У књизи се наводе резултати истраживања започетог 2013. године, а добијени након разговора са становницима осам градова у Србији: Крагујевца, Шапца, Ужица, Лесковца, Новог Пазара, Сомбора и Зрењанина. Учили смо да су организатори истраживања у одабиру градова у узорку водили рачуна о територијалној распотрањености узоркованих градова. За град Ваљево, није било места осим Шапца, као што је Чачак изостављен због Ужица. Реч је о градовима који су традиционално у ривалству. Теоријски нуклеус овог истраживања су категоризације холандског истраживача Петера Носа, који је „развио идеју урбаних симбола као градивних

---

2 Исто, стр. 153.

3 Италијанска мода у облачењу младих, осамдесетих година прошлог века у Ваљево је стигла из Трста. Незаобилазни одевни предмет су биле чувелене левиске „501”, ла кост мајице, спит фајер јакне, цинс, патике: „топ-тен” или „старке”. Ваљевска омладина је лети ишла на летовање на Јадранско приморје: Макарску или Ровињ. Зими, преко средњих школа се одлазило у Словенију (Крвавец). Омладина је слушала рок и диско музику, преко грамофонских плоча које је куповала у Југотону и Робној кући Београд.

4 Пушић, Љ. (2016) Зашто кафане никада неће постати кафе, *Култура* број 151, Београд: Завод за проучавање културног развитка, стр. 246.

елемената у идентитету града”. Спасићка и Бацковићева су ову класификацију у неким својим деловима модификовали и додали накнадно нове категорије, као што је рецимо: гастрономски, персонални и знаковни симболизам. Модификовањем Петер Носових категорија добијене су категорије које обухватају све што је битно за један град и његов идентитет. Њиховом применом на конкретан урбани простор добија се богата и свеобухватна „разгледница” једног града. Ми ћемо користити неколико модификованих категорија и применити их на Ваљево. То су:

1. Материјални симболизам (градска архитектура, конкретни споменици и зграде међу којима се опет могу разликовати: верски, историјски, културни објекти и археолошка налазишта...)
2. Бихејвиорални симболизам се примарно односи на обрасце колективног понашања – светковине, вашаре – које се везују за град и по којима се он препознаје. У секундарном значењу, бихејвиорални симболизам се односи на делатност карактеристичну за дати град, која је у њему традиционално развијена и заступљена и повезана с његовим идентитетом.
3. Персонални симболизам, аналоган Носовом иконичком, дугује се славним личностима које оличавају град и стварају његову репутацију; то могу бити познати уметници (писци, сликари, глумци) спортисти, историјске или политичке личности.
4. Гастрономски симболизам је потпуна новина коју су Спасићка и Бацковићка унеле у теоријски део истраживања. Оне сматрају да „гастрономски симболизам се односи на карактеристичну традиционалну храну и пиће који играју важну улогу у самоопису града и преко којих се град у значајној мери самоидентификује.
5. Дискурзивни симболизам се односи на приче о граду и начин самопредстављања; у званичним наступима али и у уметничким делима, где третман града није под контролом оних који га воде и који у њему живе.
6. Знаковни симболизам (грб, градска повеља)
7. Емоционални симболизам се односи на осећања која становници повезују са одређеним елементима. Те емоције се, опет, могу мењати кроз време, а и разликовати од једне до друге групе субјеката.”

Старо и ново Ваљево

Река Колубара је умногоме утицала на развој Ваљева одредивши његову физиономију и делећи га условно на старо и ново. Старо Ваљево се простире на десној страни Колубаре и у њему доминира стара занатска чаршија Тешњар. Ова чаршија је настала за време Турака који су у њему имали занатске радње а живели у насељу Липак. Приликом градње индивидуалних кућа и стамбених зграда, шездесетих година прошлог века, откривено је старо Турско гробље које сведочи о њиховом животу на овим просторима. Тек при крају 19 века и појавом групе „Дванаесторице“⁵, коју су чинили напредни трговци, свештеници и учитељи тога доба, дошло се до идеје да Ваљево недостају установе које би се градиле са леве стране Колубаре. На челу ове групе налазио се трговац Живко Тадић који је био народни посланик и припадник Либералне странке. Они су најпре урадили нацрт за праве градске улице, а потом се кренуло са изградњом знаменитих зграда, које су и данас у функцији. Реч је пре свега о зградама Основног и Вишег суда које се налазе у главној улици. Лево иза њих, гледајући од реке Колубаре је изграђена зграда општине а са десне стране зграда данашње Гимназије (по нацрту Треће београдске гимназије). Преко пута зграде Гимназије урађена је репрезентативна зграда у којој се сада налази Пореска управа. У непосредној близини је изграђена и команда Дринске дивизије у којој је службовао војвода Живојин Мишић. У главној улици тридесетих година је изграђен Дом војске, који тренутно није у функцији, али му је обновљена фасада. Поред ових лепих зграда које доминирају, у градском језгру се налази и зграда некадашње Дринске бановине (у којој се сада налази Висока школа струковних студија – ВИПОС). У њеном наставку се налази зграда Модерне галерије. Наиме, пре Другог светског рата Ваљево је припадало Дринској бановини, са седиштем у Сарајеву. Да укљученост Ваљево у Дринску бановину није била природна, говоре и посећеност позоришним трупима које су гостовале у Ваљево. Наиме, Ваљевци су далеко више посећивали

---

5 И Дванесторицу, осим кафеџије чинили су: Јеврем и Павле Гавриловић, Аксентије Срећковић, Алекса Стојишић, Живко Тадић, Марко Јеремић, Стеван Бутина, Вук Белаш, Гаја Живановић, прота Живојин Марковић, Радован Лазић и Милош Настић. Сто је постојао чак све до 1889. године када је Живко Тадић престао радити, када је надживео горе све помешане. Представницима Стола био је задатак да се Ваљево распостре на леву страну, да што пре добије цркву, зграду за основну школу, зграду за судницу, да сагради општинске кошеве за исхрану сиротиње, да по градовима расече нове улице, да се подигну трговина и занатство, да се допусти грађанима што јаче учешће у општини, школи и еснафима, цеховима. (истакао Ж. К.); Павловић, Љ. (1990) *О Ваљевоу и Шату*, Ваљево: Радио Ваљево, стр. 52.

позоришне представе глумачких ансамбала које су долазиле из Београда, док су позоришне трупе из Сарајева, биле слабије посећене. У то време између Првог и Другог светског рата, позоришне представе су се одржавале по хотелима и многобројним кафанама.⁶ Ваљево је свој Дом културе добило после Другог светског рата, па је зграда изграђена у соцреалистичком стилу, као и зграда Дома омладине која се налази поред ње, која је у употреби. Нешто модернија је стаклена зграда Дома пензионера, која је изграђена осамдесетих година. У самом центру града се налази зграда Општине која доминира својом висином. Поред Општине се налази модерни Градски трг, на коме се дешавају политичка окупљања али и музички концерти, деље манифестације, протести грађана и сл. Урбани простор Ваљева је препознатљив и по парковима. Парк „Виде Јоцић” на Јадру у којем се налазе бисте и споменици комунистичких хероја из Другог светског рата (ЖивануЂурђевићу, Миши Дудићу, Драгојлу Дудићу...). У самом центру града се налази парк са десне стране Колубаре у којем су постављене скулптуре из холандског града Ситарда, са којим је Ваљево било збримљено⁷. Скулптуре из Ситарда се налазе и у парку у центру града преко пута апотеке “101”, али и испред Стоматолошке службе (тзв. Зубног). На широј перифирији града налазе се паркови на Пећини са спортским теренима за младе (фудбалски травнат терен са трибинама и терени за тенис, за игру на бетону и шљаци), али и шетачким стазама за старе. Парк на Петом пуку којег је својевремено посетио и Јосип Броз Тито. У социјалистичком периоду главни симболи града су били споменик Стјепану Филиповићу и металски комплекс, у којем је доминирала фабрика „Крушик” која је имала преко десет хиљада запослених радника.⁸ У постсоцијалистичком

---

6 Културни живот Ваљева до 1945. године одвијао се у кафанама и хотелским салама где су се одржавале представе гостујућих позоришта која су у Ваљево долазила из Београда, Сарајева, Пожареваца, Шапца, Битоља (1929)... Највише гостовања у Ваљеву је имало Позоришно удружење глумаца из Београда, којим је руководио Душан Николић, видети: Ранковић, З. (2002) *Ваљевски крај у 20. веку*, Београд: Чигоја штампа. Милан Совиљ са београдског Института за новију историју Србије, наводи спискове кафана и хотела, имена њихових власника као и категоријацију. У Ваљеву је септембра месеца 1936. године било 62 угоститељске радње, које су биле разврстане у три категорије...

7 Поред холандског Ситарда Ваљево је у СФР Југославији било збримљено са градовима из осталих република, као што су Копар, Задар, Прилеп, Јасенице, Плоче. Између ових градова постојала је културна сарадња и економска сарадња. Ђаци средњих школа су се узајамно посећивали. Тако је рецимо доста ваљевске деце, осамдесетих година, летовало на острву Шкољићу у близини Задра (Хрватска).

8 Ваљево је у другој половини прошлог века имало развијену привреду. У металском комплексу поред Крушика, ту су биле следеће фабрике:

периоду споменик Борцима револуције (Стјепану Филиповићу) губи на значају а предност добија кула Ненадовића, која се налази на супротном делу града, на путу за Шабац. Иначе, кула је подигнута за време Првог српског устанка, за потребе српске војске као војни магацин. Након слома Првог устанка Турци су Кулу претворили у робијашницу, у којој су људи били везани у окове прикачене на ланце. Након 2000 – те Кула је обновљена и конзервирана и она се данас налази под окриљем Градског музеја. Као стална поставка Музеја је и познати Муселимов конак, за кога се претпоставља да је некада био џамија. У његовом подруму се налазе фигуре Алексе Ненадовића и Илије Бирчанина којима су Турци посекали главе, након неуспелог Првог устанка. У једном тренутку у стручним круговима била је расправа око места сече кнезова. По једној теорији она се десила на мосту (тадашњој ћуприји) на Колубари, а по другој претпоставци локација где се десило погубљење се налази стотинак метара ниже низ Колубару. Иначе бисте кнезова Илије Бирчанина и Алексе Ненадовића се налазе испред зграде Музеја, у којој се налази стална поставка у којој доминирају садржаји везани за Први светски рат – Кабинет војводе Живојина Мишића, наоружање и портрет Надежде Петровић, сликарке. У ваљевском Архиву је направљена стална поставка која се односи на ваљевску Болницу, која се налази на месту садашњег Архива и старе зграде Вељевске болнице. Поред Музеја и Архива у Ваљеву постоји и Завод за заштиту споменика културе, пре свега старе чаршије Тешњар. Чини се да између ове три институције културе које се односе на прошлост Ваљева нема довољно сарадње нити заједничких пројеката, па ни стручних публикација. На протеклим овогодишњим *32 Тешњарским вечерима* представљен је двоброј часописа Гласник (51-52) којег издаје Међуопштински историјски архив Ваљево.

Дупло Ваљево

У Ваљеву постоји булевар Николај Велимировића, који је у народу познатији као „Дупле траке”. Иначе у Ваљеву је све дупло. Тако у граду на Колубари постоје две веће реке:

Фабрика вијака Градац, Ферум, Металорад, Елинд (производио је чувене Елиндове пећи). У преради воћа и производњи сокова ту је била Србијанка (Златне капи). Ваљево је имало и фабрику коже Милан Китановић, текстилну фабрику Узор, фабрику намештаја *Стефан Филиповић* (тзв. СТЕФИЛ), пекару са два велика силоса *15. септембар*, грађевинско предузеће *Јабланицу*. Заниљиво је да наведене фабрике са приватизацијом нису наставиле са производњом. Једино је једну приватизацију преживела Ваљевска пивара, која је сада пред другом неизвесном приватизацијом.

Колубара и Градац (трећа речица има лепо име Љубостиња и зна да надође у време великих киша). Две пијаце; једна стара „Женска” и Нова која се налази у новом тржном центру. Два фудбалска терена; на „Пећини” поред реке Колубаре на њеном почетном току, и старији фудбалски терен „Крушик”. Ту су и два биоскопа : Дом културе (који је недавно адаптиран) и „Централ” (који је запуштен), две цркве, стару цркву и нови Храм, два гробља; Старо гробље⁹ и Ново гробље; два хотела: „Гранд” и „Нарцис”, две традиционалне посластичарнице – „Код Мефија” и „Пеливан”, две модерне: „Атина” и „Рим”; две фонтане – старија у облику змије као заштитног знака апотекара и новија, у главној улици преко пута чувене апотеке „101”. Два ромска насеља: Баир и Грабовица. Два мушка фризера: Код „Пајсера” (у Тешњару) и код „Слађане Мађар” (код Вишег суда). Ваљевци такође имају и два пута за Београд; један који води преко Лајковца и излази на Ибарску магистралу и други пут за престоницу иде преко Уба и Обреновца. У вези с тим у Ваљеву постоје и два путничка превозника, београдска „Ласта” и „Еуропу бус”. Сем излаза за Београда из Ваљева воде путеви за Лозницу, (на запад према реци Дрини), Шабач (на север и пут према Новом Саду) и Ужице (на југу постоје два пута преко Дивчибара и пруга Београд – Бар). Ова двојност показује да у Ваљеву постоји смисао за конкуренцију која може да буде позитивна, јер говори о постојању такмичарског духа и унапређења услуга, рецимо у путничком саобраћају. Треба рећи да је у међувремену такси служба у Ваљеву постала врло професионална са релативно пристојним ценама услуга. Томе су допринели велики број такси удружења, али и јефтина радна снага у виду возача, који су некада радили у познатим ваљевским предузећима.

Шта Ваљево нема

Оно што ствара фрустрације код већег броја становника Ваљева је недостатак неких урбаних садржаја који би живот у њему чинили квалитетнијим. Дакле, Ваљеву недостаје комотна и модерна хала спортова у којој би се играле утакмице кошаркаша, рукометаша, одбојкашица. Све су то екипе које су се такмичиле или такмиче у Првим државним

---

9 Испод тзв. Старог гробља крај Ужичког пута, израђена је зграда Старачког дома која би требало да се налази под ингеренцијом ваљевског центра за социјални рад „Колубара”. Зграда је урађена на простору звани Мајдан, и има две етаже. Велики простор је затворен и застакљен певе-це столаријом, али се завршетак овог дома не приводи крају и ако је влада Јапана обезбедила велику донацију за њега као и држава Србија!?

лигама.¹⁰ Такође Ваљево нема своје професионално позориште, упркос ресурсима које постоје, пре свега у квалитетним младим глумцима. Од урбаних садржаја у граду на Колубари недостаје бицикличка стаза, која би ишла поред наведене реке. Ваљевцима недостаје и затворен базен који би се налазио у граду. Ваљево не користи довољно своју релативно малу удаљеност, сто километара од Београда. Ту су и објективни разлози јер је изградња коридора која води од Београда преко Уба и Лајковца, заобишла Ваљево 30 километара. У неким приградским насељима која се налазе на лепим местима не постоји канализација, као и недостатак воље актуелних власти да се она уради. Становници приградског насеља Попара су се помирили са чињеницом да канализација неће бити урађена, иако су пројекти урађени.

Ваљевцима такође није јасно шта се дешава и са пругом Београд – Бар, као и путничким возом који би релативно брзо и јефтиније превозио путнике из Ваљева за Београд и обрнуто. Ваздушна бања Дивчибаре, која се налази у близини Ваљева на планини Маљен представља најближу планину Београду и Новом Саду, није довољно искоришћена нити се у њу улаже. И на Дивчибарима недостаје канализација.

Од вашара до манифестација

У бихејвиоралном симболизму који се односи на обрасце колективног понашања – светковине, фестивале, вашаре – Ваљево је у том погледу богато са манифестацијама. На првом месту су *Тешњарске вечери* које имају најдуже традицију и одржавају са сваког августа већ тридесет и више година. Оне су прво биле везане за чаршију Тешњар, па су се временом преместиле на леву страну Колубаре. Са изграђеним платоом поред реке Колубаре, почели су да се одржавају музички концерти а саме вечери су добили обриси карневала

---

¹⁰ Прву лопту у Ваљево је донео 1909. ученик трећег разреда Гимназије Јеврем Митровић који је дошао из Београда. У години 1911. када је у Београду основан БСК – Београдски спортски клуб, у Ваљево је основан Фудбалски клуб „Српки мач”; Триповић, З. (1995) *Ваљевски спорт (1870–1990)*, Ваљево: Агенција за маркетинг и промоцију Ваљева „Конак”, стр. 20-26; Кошаркаши ваљевског „Металца” су дуго година играли у Првој лиги у некадашњој СФРЈ са тимовима попут: „Џибоне”, „Југопластике”, „Црвене звезде”, „Партизана”, „Олимпије”, „Босне”, „Индустромонтаже”. Квалитетан тим су имали и ваљевски боксери, који су се под истим именом „Металац” такмичили у квалитетној првој лиги. Занимљиво је да су Ваљевци дуго година имали фудбалски клуб „Металац” који се касније назвао „Будућност”. Успешне су биле женска и мушка рукометна екипа „Металца”, док су се одбојкашице, релативно скоро такмичили у првој лиги под називом „Србијанка”. Иако немају затворен базен, Ваљевци, одскора, имају прволигашку екипу у ватерполу и одбојци (жене).

у којем учествују сви грађани. У октобру месецу се у Дому културе¹¹, одржавају традиционални Џез фестивал на којима учествују најпознатији џез музичари како из земље тако и из иностранства. Организатор ове манифестације је дуго година био наш познати саксофониста Јова Маљковић. У Ваљево се сваког лета одржавају и традиционални сусрети Абрашевића, који окупљају фолклорне ансамбле из читаве Србије. У оквиру гастрономског симболизма, у Ваљево је заступљена Чваркијада која се одржава почетком октобра, у време Михолског лета. Чваркијада има преваходно комерцијалну компоненту за разлику од Дана гљива која се одржава на Дивчибарама и у својој основи имају дружење љубитеља природе и гљива.

Од занимљивих манифестација која се организују у околини Ваљева треба навести „Тучинијаду” у селу Оглађеновцу, која се одржава за време Ускрса и Дане малина које се одржавају у селу Бранковини, са избором најбољих малинара у Ваљевском крају. Неке садашње манифестације су настале трансформацијом и модификацијом некадашњих вашара,¹² који се више не одржавају на обали реке Колубаре. Тако се дугогодишњи веома посећен Илиндански вашар, (почетак јула) верменом трансформисао у Тешњарске вечери, (август) док се Миољдански вашар, трансформисао у Чваркијаду (октобар). Вашари у свом изворном облику су се задржали у околним селима, као што је вашар у Лелићу који се одржава на

---

11 Ваљево је са интеграцијом Дома културе и Дома омладине добио Културни центар. Године 2017. је адаптирана велика сала у Дому културе, где су се дешавале пројекције културних филмова, позоришних представа, фестивала и фолклорних сусрета. Са *Тешњарским вечерима* многи културни садржаји су се дешавали напољу. Ваљево има лепо осмишљене књижевне вечери које се одвијају под ведрим небом у дворишту Градске библиотеке. У дворишту су промоције својих књига и романа имали многи српски писци попут Драгослава Михаиловића и Видосава Стефановића. На помолу је реализација добре идеје, по којој би Градска библиотека била премештена у леп простор Дома војске, који је годинама празан и пропада...

12 Најпознатији догађај за време Илинданског вашара, је свакако био чувени Зид смрти. Наиме по унутрашњем ободу великих бурета два возача, обично син и отац, су возили моторе али и аутомобиле, обично фиће. При врху бурета са унутрашње стране су се налазили обележена линија коју они током вожње нису смели да пређу. Посетиоци су се привлачили звучном рекламом казиваном на микрофон, једна од њих је да ће возити мали Миша која нема осамнаест година. Ови традиционални ваљевски вашари се нису укинули никаквом административном уредбом, већ једним урбанистичким захватом. Наиме на простору где су се одржавали вашари, на калдрми која се налазила са десне стране Колубаре, осамдесетих година простор је најпре засут земљом, на којој је постављен парк, са пешачким стазама и клупама... Садашња манифестација *Чваркијада* се одржава на кеју реке Колубаре.

Преображење 19. августа; вашар у Јовањи (у којем се појављују голишаве девојке које играју на шипкама и купају у базенима) и вашар на Дебелом брду – Паш(и)на раван, који је познат по добром печењу, како јагњећем тако и прасећем. У оквиру гастрономског симболизма, могло би се рећи да печење спада у идентитет града, јер Ваљевци једино прасеће печење признају за праву храну, док јегњеће третирају као „салату”. За госте са стране печењара у селу Причевићу код Вула има најдужу традицију и за госте са стране представља и даље праву кулинарску атракцију која је прерасла у манифестацију.

Познати ваљевци и паланачки дуч

Применом персоналног симболизма долазимо до „славних личности које оличавају град и стварају му репутацију: то могу бити познати уметници (писци, сликари), историјске политичке личности и савремени политичари.”¹³ У новијој историји Ваљева репутацији града Ваљева, свако на свој начин, допринела су два академика; покојни сликар Љуба Поповић и песник Матија Бећковић. Трећи академик из Ваљева је Александар Лома. Занимљиво је да прва двојица, Поповић и Бећковић, нису рођени Ваљевци, већ су се у једном периоду свог живота доселили у њега. Матија Бећковић је похађао ваљевску гимназију. Његов сусрет са Вером Павлодольском се управо десио у Ваљеву. Љуба се у Ваљеву пре студија издржавао тако што је цртао паное за ваљевске биоскопе којим су се најављивале пројекције филмова. Покојни Љуба се за живота одужио свом граду Модерном галеријом у којој се налази стална поставка његових слика. Међутим за сам град не може се рећи да је био наклоњен према Љуби. На сахрани овог великог сликара није било више од стотинак људи и ако је био леп дан. Надаље Ваљевци нису ушли Љубину жељу да буде сахрањен у порти ваљевске старе цркве. Компромисно решење, где је сахрањен, у Магдалинином шанцу на брду Боричевцу, показало се неадекватним. Наиме, са сређивањем околине Љубиног гроба и најавом да ће ту бити ваљевска Алеја великана, побунили су се мештани тог дела града. Они су највише негодовали зато што се у близини гроба налази нова осмогодишња школа, сматрајући да гробљу није место поред дечије граје. Случај Љубе Поповића и читава ујдурма која се направила око његовог гроба говори да Ваљевци не воле људе који су из њега отишли и постали успешни. Напуштање града они доживљавају као својеврсну издају онога који је отишао. Истовремено олако

---

13 Спасић, И. и Бацковић, В. (2017) *Градови у потрази за идентитетом*, Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, стр. 29.

прихватају људе који долазе са стране, дајући им шансу. И то је, чини се, опште место. У Ваљеву доминира паланачки дух којег је проучавао наш познати филозоф Радомир Константиновић у својој књизи „Дух паланке”. Многи људи који познају Ваљево тврде да нигде нема тако лепе околине и лоше средине, као што је ваљевска. Наравно да ова оцена може бити субјективна, али њу доноси већина просвећених људи у Ваљеву, „качећи” је често на друштвену мрежу Фејсбук. Као продукт паланачког духа јавља се извесни локал патриотизам, који у себи садржи дозу ускогрудости и презир према Београду.

Глишићева награда и професор Романовић

У Ваљеву је рођен и познати српски приповедач Милован Глишић. Њему је подигнут леп, бели споменик на путу према Дивчибарима. Ипак, Ваљевци су показали своју недоследност у установљеној књижевној награди под његовим именом, која је први и последњи пут, седамдесетих година прошлог века додељена књижевнику Мирку Ковачу. Овом познатом писцу награда је најпре уручена па му је касније одузета. Крајем 80-их наград је поново враћена. У најконтроверзније личности града Ваљева¹⁴, с почетка 20. века, спада Косара Антић позната Милака Сликарка и професор ваљевске Гимназије Живко Романовић. Њега на почетку века видимо као агилног интелектуалца који је допринео оснивању ваљевске библиотеке. Као професор Гимназије водио је ученике на екскурзије на Јадранско море (Опатију). Писао је драме које су изводили његови ђаци. Остао је упамћен по сређивању пешачких стаза и серпентина у шуми Видрак око којих су постављена два позната излетишта, Мали и Велики павиљон, који је и данас познато излетиште Ваљеваца. Оно што се ставља на душу професору Романовићу, је његова одлука да се за веме Првог светског рата прихвати незахвалне улоге директора ваљевске Гимназије. Он је остао обележен као сарадник аустроугарских власти.

После ослобођења живео је још две године заборављен од Ваљеваца. Репутацији града Ваљева је допринела поетеса Десанка Максимовић којој је подигнут споменик и трг, наспрам споменика познатог војсковође из Првог светског

---

14 У колективном памћењу старијих Ваљеваца остала је и Косара Антић, познатија као Милка Сликарка, која је имала своју фотографску радњу преко пута Основног суда. Због свог монархистичког опредељења она је након Другог светског рата упућена на издржавање затвора у Пожаревцу. Занимљиво је да су се у излогу њене радње 1942 год. нашле слике са вешања Стјепана Филиповића, које је урадила њена радница. Видевши да се народ окупља испред излога Немци су одузели слике и негативе.

рата Живојина Мишића који је у Ваљевоу службовао и бивао пензионисан. Поједини политичари су искористили познанство са поетесом да би направили своје политичке каријере. Милоје Мића Орловић, рођени Ваљевац, остао је познат као чувено ТВ лице, који је водио ТВ дневник а касније и познате квизове. У радио новинарству је била позната Драга Јонаш. Занимљиво је да је отац Драге Јонаш за време Другог светског рата био добошар, што је једна врста медијског претече радијског спикера. Ваљевци су склони да истичу да се у њиховом граду најчистије говори у Србији.

Ваљево је дало и познате музичаре, као што је Мики Јевремовић позанти „шлагер” певач. Сада је то Жељко Јоксимовић, Позната поп група из Ваљева су „Неверне бебе” које славе своје двадесетпетогодишње постојање ван Ваљева. Глумачку ваљевску плејаду успешно предводи Воја Брајовић, познати као „Тихи”. Поред њега ту су и млађи али већ доказани глумци Ненад Јездић, Нела Михаиловић и Јасмина Аврамовић. Редитељи Душан Спасојевић и Здравко Шотра (похађао Гимназију). Од спортиста Ваљево су прославили репрезентативни кошаркаш Милош Теодосић, који тренутно игра кошарку у америчкој НБА лиги, док је у фудбалу познат Матија Настасић, који игра у иностранству (Енглека) и за репрезентацију Србије. Овај фудбалер је донирао адаптацију дечијег нервне одељења Ваљевске болнице. Историјски најпозантија личност Ваљева је прота Матеја Ненадовић коме је изграђен један од најлепших споменика на потезу између два Суда. Један од његових праука Матеја Алексе Ненадовић је познат као власник прве хидроцентрале на реци Градац, захваљујући којој је Ваљево после Београда, било други град по електрификацији.¹⁵

---

15 Ипак, основни импулс урбанизацији вароши а касније и индустријализацији је дала хидроцентрала на реци Градац: „20 април /30 мај, завршена је почетна фаза електрификације Ваљева. Прве електричне светилке у овој вароши, и прве у Србији ван Београда засијале су 9. маја по новом календару. На основу појачања у централи, изведених у међувремену, Ваљево је осветљавало 320 сијалица и четири лучне лампе. У јесен 1901 године Матеја Ненадовић је продао свој део хидроцентрале ортаку Ј. Р. Пилеју.”; Ранковић, З. (2002) *Ваљевски крај у 20. веку*, Београд: Чигоја штампа, стр. 15. Иначе пре Пиваре парне машине за своју производњу су набили најпре Стругара код железничке станице 1902 г. а турбо – парни млин у Ваљевоу са парном машином снаге 130 кс. је подигнут 1904 г. у власништву Петра Петковића. У млину је радило 49 радника. Такође: „14 септембра 1908. године пуштена је у саобраћај пруга Ваљево – Обреновац – Забрежје. Поподневном дочеку првог воза на ваљевској железничкој станици, (поред великог броја грађанства пр. Ж. К.) присуствовали су и сви ученици и наставници Гимназије. Пруга је значајно олакшала и убрзала путовање од Ваљева до Београда.”; Ранковић, З. (2002) *Ваљевски крај у 20. веку*, Београд: Чигоја штампа, стр. 31.

Ваљевски политичари

Ваљево је познато и по комунисти Драгојлу Дудићу, најпосменијем сељаку Србије и монархисти Николи Калабићу, који је као геометар веома професионално радио катастарске премере. Према „модерном” политичару Душану Михаиловићу, Ваљевци граде амбивалентан однос. Једни сматрају да је он за време председниковања општином (у другој половини осамдесетих) увелико допринео стварању модернијег Ваљева, са адаптацијом хотела Гранд и са изградњом белог (каменог) моста преко Колубаре, док други веле да је упропастио ваљевску привреду и материјално обезбедио своје људе. У једном тренутку са увођењем вишестранаџа у нашу земљу, један „модеран” политичар Александар Стевановић, познатији као Аца Четник, на себе је скренуо пажњу рушењем споменика Стјепану Филиповићу. На срећу он није срушио споменик на брду Видрак већ његову бисту која се налази поред Дома културе, на месту где је био погубљен. Он је касније био секретар Српске радикалне странке др Војислава Шешеља. У групу „модерних” политичара би могао да се нађе и познати ваљевски иконописац Богољуб Арсенијевић Маки, који се после октобарских дешавања повукао из политике. Његово име се везује за републику Колонија, која је основана 14. јуна 1992. године. Маки је био први и последњи преседник републике „Колонија” која је настала када је дошло до цепања Југославије, а Срби нису схватили да је и зашто пао Берлински зид. Е пошто нико није знао ко је Милорад Павловић ми смо решили да променимо име насеља и да прогласимо *Републику Колонија* (Изјаву дао Д. Т. преко Фејсбука 06. 11. 2017. један од оснивача Републике) У два села у околини Ваљева, Дивцима и Драчићу се појавило „политичко задужбинарство”, са изградњом модерних основних школа. Своју задужбину у родном селу Драчићу је изградио Миломир Минић, бивши секретар СПС-а док су то исто урадили у свом селу Дивцима браћа Јокићи, Алекса и Михаило (СНС).

Процес демитологизације

Позивајући се на Д. Радовића, проф. др Сретен Вујовић, истиче да је „званични назив улица, од великог значаја при константном процесу стварања идентитета. Тако градска топонимастика, односно одонимастика, постаје својеврстни лакмус идеологије и политике друштва у одређеном периоду историје.”¹⁶ На конкретном примеру преименовања

---

16 Вујовић, С. (2014) Социопросторни идентитет Београда у контексту урбаног и регионалног развоја Србије, *Социологија*, Београд, стр. 147.

улица у Ваљеву може се приметити благи тренд раскидања са идеолошком – комунистичком прошлошћу. Тако да је део главне улице, који се као и у сваком граду у Србији називао Титовом, преименован (враћен) у Карађорђеву, док је централни трг уместо Титов постао – Градски. Ваљевци су очито били „најсуровији” према комунистичком хероју из Другог светског рата, Жикици Јовановићу – Шпанцу, коме су одузели име једне улице, која се сада зове – Даниловићева, по трговцу кога се сећају старији Ваљевци. То се десило и Првој основној школи која се некада звала О. Ш. „Жикица Јовановић – Шпанац”, као и војна касарна. Све остале основне школе, којих у Ваљеву има седам, су задржале своје старе називе, углавном по именима комунистичких хероја из Другог св. рата (Миша Дудић, Андра Савчић, Нада Пурић, Сестре Илић, Шеста основна школа је добила назив по књижевнику Миловану Глишићу а седма, најмлађа, по Николају Велимировићу.

У процесу демитологизације ваљевске средње школе су мењале називе. Тако се средња економска школа некада звала „25 мај”, пољопривредна „Боривоје Бора Атанацковић” док је ваљевска Гимназија носила назив – „Владимир Илић Лењин.” Против овог назива, којим се називала Гимназија у другој половини осамдесетих година, устао је један број ваљевских интелектуалаца као и матураната Гимназије, који у знак протеста нису хтели да прослављају матуру (1980. године). Називе, поред улица и школа у Ваљеву су мењале и фабрике. Позната ваљевска фабрика „Крушик” је и после Другог светског рата све до 1947 године носила назив „Вистад” (по власнику Станковићу). Крајем осамдесетих у Ваљеву су нека предузећа променила своје називе, тако је фабрика намештаја „Стеван Филиповић” постала „Стефил”,¹⁷ а ваљевска фабрика кожа „Милан Китановић” се „ослободила” свог назива по комунистичком хероју из Другог светског рата и постала Ваљевска индустрија коже (ВИК). У Ваљеву се процес демитологизације, бар када је реч о дистанцирању од идеолошке (комунистичке) прошлости, почео одвијати при крају осамдесетих година. Са уласком у вишестранацје, почетком деведесетих он је са чином рушења бисте Стјепану Филиповићу у центру града, на месту где је обешен, добио карактеристике инцидента а не процеса. Оно што се можда десило у Ваљеву је полако гурање у заборав ратне прошлости осамдесетих година са склањањем топова који

---

17 Овај тренд сажимања имена и презимена у називу неке фабрике, очито да је захватио целу Србију, у периоду средином осамдесетих година прошлог века, тако да је фабрика намештаја у Врању „Симо Погачаревић”, постала „Симпо”.

су се налазили испред зграде Гимназије. Да Ваљево није заобишао ни последњи грађански рат који се дешавао на просторима бивше Југославије говори споменик „резервистима”, који су погинули у Хрватској с почетка 90-их година. У последње време у Ваљево се појавио покрет који на себе, својом доследношћу и истрајношћу, скреће пажњу. Он је против изградње вештачке бране „Стубо Ровни”, која не само да није завршена већ је и напуњена водом. Овај протест је настао са рационалним објашњењем када је требало да се потопи манастир Грачаница. Међутим, чудно је да је он настављен и после потапања манастира као и одлуке Скупштине града да се крене са акумулацијом вештачког језера. Оно што организатори овог не масовног али временски трајног протеста наговештавају је катаклизмични догађај који ће настати са пуцањем бедема бране што ће довести до потапања целокупног града. Поред невидљивих политичких интереса који се крију иза организатора који протесту дају религиозни карактер (калуђер и црквена иконографија) постоји нешто што је, по нама, много дубље, а односи се на некакав инат да се тамо некоме не даје вода. Вода из вештачке бране је намењена за београдске општине попут Лазаревца и околна насеља која кубуре са водом.

Ваљевски Роми

У Ваљево постоје два ромска насеља; Баир у самом граду и у селу Грабовица. Треће насеље, Росуље се стопило у приградско насеље Седалри, мада у њему и даље има ромских кућа. Оно што је карактеристично за становнике Баира да су почеком прошлог века колективно прекрштени из Ислама у Православље. Кумови су били виђени Ваљевци. Они су се потом настанили на брду изнад манастира Ћелије, да би се временом спустили у град, и на периферији почели да граде кућерке. Касније је то постало сређено насеље са лепим кућама и становницима који се, углавном, баве музиком. Упркос редовном похађању, углавном основне школе, они не настављају даље школовање. Окренути су себи и слабо су укључени у живот града, ако се изузму ноћне свирке по кафанама и кафићима, што им је посао. И они имају у центру насеља свој кафић у којем се окупљају. Умеју да се веселе и да уживају у животу. Један број њих се одселио за Беч. У селу Грабовица, далеко више Рома се одселио за Беч где имају своје породице а у селу велике куће, које ретко посећују. Поред свирања један број Рома се бави препродајом новопазарске робе или робе са војног отпада. Старији Ваљевци памте певача Драгољуба Петровића, који је свирао на клавиру у познатим ваљевским кафанама и био једна врста

симбола старог градског Ваљева, које је полако у изумирању. Уместо кафана у Ваљеву ничу италијански ресторани.

На крају пар речи о ваљевским медијима. Дејан В. Поповић у свом тексту „Огласи и рекламе у Ваљевским међуратним гласилима 1918–1941.” наводи податак да су у међуратном периоду у Ваљеву излазила три листа: „Глас Ваљева” (од 1928. до 1936. године и од 1940. до 1941. године) „Наша реч” (1936) и „Ваљевски глас” (1927). Данас у Ваљеву, упркос покушајима појединаца и неких политичких партија, егзистира један штампани лист „Напред”, са дугогодишњом традицијом, који је приватизован. Може се рећи да је тај недељни лист остао бренд града на Колубари. Он има улогу хроничара града, упркос чињеници што неки читаоци замерају што је готово пола листа, попуњено умрлицама. У шали се у Ваљеву каже да нико није мртав, док се то не објави у „Напреду”. Иначе Ваљевци прате трендове у новинарству. Тако да је у једном тренутку Ваљево имало неколико телевизија, од којих је опстала Телевизија Вујић, и ТВ Марш и ТВ Ваљево, док се ТВ Кроник угасио. Са гашењем Радио Ваљева, неки новинари су отворили своје портале. (*Искра, Колубарске, Спортски портал...*). Ваљево имао и неколико приватних станица, од којих је радио Патак слушан од стране урбане популације док су остали намењени за руралну публику. У Ваљеву свој радио имају и Роми који се зове „Точак”.

Закључак

Оно што се може извести као генерални закључак по питању идентитета Ваљева, је да се су се у њему многи садржаји трансформисали, али нису нестали. Тако познати Илиндански вашар се трансформисао у културно-туристичку манифестацију *Теињарске вечери*. Сличну судбину је доживео и Миољдански вашар који након дуже паузе израстао у *Чваркијаду*. Сличну субину су доживели и споменици. Тако је споменик Стјепану Филиповићу, који је био симбол града за време социјализма, уступио место Кули Ненадовића која је изграђена с почетка 19 века. Између споменика и манастира постоји територијална повезаност. Тако да би верници стигли аутобусима до манастира Ћелије и Лелић, морају проћи и видети споменик Стјепану Филиповићу. Метаморфозу су доживеле и традиционалне градске кафане, којих у Ваљеву има све мање. Уместо њих ниче све већи број кафића и кафеа, у којим се само послужује пиће и италијанска кухиња. Трансформацијску судбину је доживело и окупљање младих. Наиме, ваљевска младеж се све до осамдесетих година окупљала на градском корзоу, шеталишту у главној

улици. Са појавом новог Градског трга омладина је прешла у нови простор, на коме се годинама окупљала. Сада градски Трг служи за одржавање политичких скупова, музичких концерата, дејих манифестација али и протеста. Ваљевци, они образованији, углавном жале због недостатка професионалног позоришта. Већина Ваљеваца је сложна у жељи за изградњом Хале спортова која се годинама одлаже. Они хедонистички жале због недостатка затвореног базена. С обзиром на то да долази време профита све је мање шансе да то ураде Градске валсти. Тако приватни базен, може урадити неки бизнисмен али би његово коришћење било ограничено. Без сваке сумње главни ваљевски симбол (бренд, маркер) је споменик Стјепану Филиповићу, који је одавно надишао дневну политику и добио међународни значај (слика споменика се назвали у згради Уједињених нација у Њујорку). У локалним оквирима као симбол је битна Кула Ненадовића. Од личности од деведесетих година на значају је добио и покојни жички владика Николај Велимировић, који је уз Јустина Поповића најпознатија личност Српске православне цркве. Локалне манифестације попут *Теињарских вечери* и *Чваркијаде*, нису превазишле локалне оквире за разлику од некадашњих вашара: Илиндански и Михољдански. Симболе града представљају и садашњи и бивши производи алкохолног и безалкохолног пића. Ваљевска пивара и даље има своје место на тржишту пива у Србији, док је Србијанка, са својим препознатљивим Златним капима, одавно престала да постоји. Ваљевски бренд је свакако и туристичко место Дивчибаре, које се налази на планини Маљен. Оне нису довољно искористиле своју близину Београда и Новог Сада, по питању једнодневнoг туризма. Помак је направљен са постављањем нове жичаре, чије је коришћење ограничено са природним снегом. Све то говори о тренутном аутизму Ваљева и његових становника, који се све више затварају, правдајући то економском кризом. Међутим, Ваљево не користи довољно близину Београда, према коме гаји амбивалентан однос. Ресурси у познатим Ваљевцима, попут Матије Бећковића, пок. Љубе Поповића, Десанке Максимовић, познатих глумаца: Воје Брајовића, Ненада Јездића, Неле Михаиловића, спортиста: Матије Настасића и Милоша Теодосића, нису у довољној мери искоришћени. Према некима Ваљевци се нису адекватно одужили. Сагледавајући Ваљево кроз призмину читавог прошлог века, можемо уочити неколико фаза у његовом развоју, од варошице до града. У првој фази с почетком века Ваљево је почело наглу урбанизацију са градњом институција. Развој града је прекинуо Први светски рат, који је веома тешко погодио Ваљево. У њему је 1915. године било толико рањеника, да је цео гад постао болница.

Рањеници су били смештени у зграду садашње Гимназије. Фаза између Првог и Другог светског рата би се могла назвати фазом *грађанског романтизма*. У том периоду Ваљево је био град кафана, трговина, али и позоришних представа и спорстких утакмица. Ваљевци су се зими такмичили у спуштању бобом, који је у то време била популарна спортска дисциплина у којој су учествовали мушкарци. Ваљево је и пре Другог светског рата имало јак Комунистички покрет па и странку, која је у једном тренутку освојила општинску власт. После Другог светског рата Ваљево је добило нови импулс урбанизације, захваљујући електрификацији града и околине али и индустријализацији (отварању фабрика из металског комплекса). Период од 70-их до 90-их је време успона радничке класе, па би и та фаза Ваљева могла да се назове *радничком*. У то време је дошло до експанзије индивидуалне станоградње, односно приватних кућа. Оно што се дешава у последњих пар година, када је околина Ваљева у питању, је враћање селу односно производњи малина и купина. Захваљујући томе заустављена је миграција село – град и један број младих је остао на селу, где је засновао своје породице. У самом граду је приметна градња нових стамбених зграда, у главним улицама (Пантићева, Вука Караџића, Поп Лукина, Душанова...) За очекивати је да ће Ваљево у блиској будућности изгубити свој лични идентитет, везан за архитектуру и старе куће које ће нестати. Станоградња је већ изменила изглед неких улица попут улице Вука Караџића. Сем тога Ваљево има перспективу и у школству, јер је и сада атрактиван за омладину из околних градова (Аранђеловац и др.) који се школују у средњим школама. Свој реноме и стручан наставни кадар је изградила и Виша пословна школа струковних студија, која има дугу традицију. Поред ње се налазе и филијале приватних факултета (Сингидунум, Браћа Карић, бивши Мегатренд). У међувремену је санирана пруга Ваљево – Београд.... У идентитету града Ваљева и даље доминирају комунистички садржаји, попут споменика, назива установа, насеља, улица. На том пољу у будућности се очекује равнотежа. Поред комунистичких хероја Ваљевци су дали на значају јунацима из Првог српског устанка, и борбе против Турака, као што су Илија Бирчанин, Алекса Ненадовић, Матеја Ненадовић, Алекса Ненадовић. Запостављени историјски простор од ослобађања од Турака до периода социјализма се полако попуњава познатим личностима као што су Николај Велимировић и Јустин Поповић. Тај процес „попуњавања историјских рупа”, бар што се тиче Ваљева иде спорије. Требаће времена да се све то уравнотежи и да свако добије место које, заслужује.

ДОДАТАК:

Општина Ваљево – Број становника Према последњој информацији о становништву за општину Ваљево (Колубарска област, Регион Шумадије и Западне Србије) (2016. година), број становника износи 87 334, што је 1,24% од укупне популације Србије. Кад би се популација мењала као за последњи период од 2011–2016 (-0,67% годишње), број становника за Ваљево општину у 2018. години би био 86 170 [3].

Табела 1 Број становника за Ваљево 1948–2016 [1, 2]

1948: 70 459 1981: 95 449 2016: 87 334

1953: 76 104 1991: 98 226

1961: 81 173 2002: 96 761

1971: 88 267 2011: 90 312

Табела 2 Годишња промена становништва у %:

[1948 1953] +1,55 %/год.

[1953 1961] +0,81 %/год.

[1961 1971] +0,84 %/год.

[1971 1981] +0,79 %/год.

[1981 1991] +0,29 %/год.

[1991 2002] 0,14 %/год.

[2002 2011] 0,76 %/год.

[2011 2016] 0,67 %/год.

Становништво, пол и старост за општину Ваљево [26]

Просечна старост мушкараца за општину Ваљево је 42 година а код жена је 44.3 година.

Табела 3 Становништво за општину Ваљево према националној припадности:

Националност	Број становника	Процент
Срби	86 423	95,69%
Роми	1 413	1,56%
Непознато	1 256	1,39%
Неопређени	565	0,63%
Црногорци	135	0,15%

ЖЕЉКО КРСТИЋ

Националност	Број становника	Процент
Југословени	105	0,12%
Остали	100	0,11%
Македонци	80	0,09%
Хрвати	72	0,08%
Муслимани	22	0,02%
Горанци	22	0,02%
Мађари	21	0,02%
Руси	20	0,02%
Словенци	19	0,02%
Регионална припадност	13	0,01%
Немци	11	0,01%
Бошњаци	8	0,01%
Украјинци	7	0,01%
Албанци	6	0,01%
Румуни	5	0,01%
Буњевци	3	0,00%
Словаци	2	0,00%
Русини	2	0,00%
Бугари	2	0,00%
Власи	0	0,00%

Извори података:

[1] Република Србија, Републички завод за статистику, стат. гов.рс

[2] Попис становништва, домаћинстава и станова у Републици Србији 2011, Књига 20: Упоредни преглед броја становника 1948 – 2011. пдф, 56 Мб, Приступљено 02.08.2017.

[26] Попис 2011, Књига 2. Становништво, пол и старост, подаци по насељима. Београд: Републички завод за статистику. Исбн 978-86-6161-028-8. пдф, 7 Мб.

[3] Сопствена калкулација, рачунато линеарном интерполацијом из два најближа податка о становништву

ЛИТЕРАТУРА:

- Анђелополић, Р. (1997) *Урбани развој Ваљева 1945–1965*, Ваљево: Народни музеј Ваљево, стр. 128-195.
- Белић, М. (1990) Улога „Крушика” у стварању војне индустрије Југославије (1944–1955), *Гласник* бр.25, Ваљево: Међуопштински историјски архив.
- Вујовић, С. (2014) Социопросторни идентитет Београда у контексту урбаног и регионалног развоја Србије, *Социологија*, Београд.
- Влаић, М. (2014) *Ваљево кроз векове у слици и речи*, Ваљево: Завод за заштиту споменика културе.
- Драшковић, Р. (2008) *Тешињар кроз три века*, Ваљево: Завод за заштиту споменика културе.
- Јоцић, М. (1977) *Монографија ваљевске фабрике кожа, крзна и галантерије „Милан Китановић” 1926–1976*; Ваљево: Ваљевска штампарија „Милић Ракић”.
- Митрашиновић, М. (1994) Привреда ваљевског краја у време окупације 1916. године, *Гласник* бр. 28-29, Ваљево: Међуопштински историјски архив.
- Павловић, Љ. (1990) *О Ваљеву и Шапцу*, Ваљево: Радио Ваљево.
- Поповић, Д. (2014) Привредне прилике у Ваљеву 1914, *Гласник* бр. 48, Ваљево: Међуопштински историјски архив.
- Поповић, Д. (2011) Огласи и рекламе у ваљевским међуратним гласилим 1918–1941, *Гласник* бр. 45; Ваљево: Међуопштински историјски архив.
- Пушић, Љ. (2016) Зашто кафане никада неће постати кафе, *Култура* број 151, Београд: Завод за проучавање културног развитка.
- Радић, С. (1990) Прилог проучавању привредног развоја бившег округа Ваљевског 1944–1947, *Гласник* бр. 25, Ваљево: Међуопштински историјски архив.
- Ранковић, З. (2000) *140 година Ваљевске пиваре*, Ваљево: Ваљевска штампарија.
- Ранковић, З. (2002) Ваљевски крај у 20. веку, Београд: Чигоја штампа.
- Спасић, И. и Бацковић, В. (2017) *Градови у потрази за идентитетом*, Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду.
- Трајковић, Д. Љ. (1980) Казивања о старом Ваљеву, Ваљево: ГИРО „Милић Ракић”.
- Триповић, З. (1995) *Ваљевски спорт (1870–1990)*, Ваљево: Агенција за маркетинг и промоцију Ваљева „Конак”.

Željko Lj. Krstić
Sociologist, Valjevo

VALJEVO IN SEARCH OF IDENTITY

Abstract

The aim of this paper is to study the development of the identity of the City of Valjevo. The research has covered the historical development of the city as well as external influences on it. Among these are some of the larger cities located near Valjevo, such as Belgrade. The paper has emphasized what is immanent and characteristic of the city itself, as well as the manner in which Valjevo differs from other cities in its surroundings, recognizing some important historical aspects of its development, institutions and people. In the end, a forecast of further development (progress, reversal or stagnation) is made, including a review of the resources that the city and its surroundings possess.

Key words: *identity, symbols, monuments, events, brand, ideology, demythologisation*

Јазмина Кланица, Уникатно осликани дрвени тањџири
са мотивом сове, комбинована техника,
пречник 20 цм, 2017. година